

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.8.1.5>

WYŚWIETLENIE IDEI DOTYCZĄCYCH ŚRODOWISKA ROZWIJAJĄCEGO DLA DZIECI NA ŁAMACH GAZETY „NAUCZYCIEL LUDOWY”

Yana Matiushynets

*aspirantka, wykładowca Katedry Pedagogiki i Psychologii
Kijowskiego Uniwersytetu imienia Borysa Hrinchenki (Kijów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0001-7536-4384
e-mail: y.matiushynets@kubg.edu.ua*

W artykule podkreślono odmienną interpretację pomysłów na temat środowisk rozwijających dla dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, które zdominowały terytorium Ukrainy w połowie lat 20. XX wieku. W wyniku badań prasy pedagogicznej zaktualizowano idee dotyczące środowisk rozwijających dla dzieci, które zostały omówione w gazecie pedagogicznej „Nauczyciel Ludowy” (1925). Scharakteryzowano poglądy pedagogiczne M. Bykowca, P. Wołobujewa, P. Ganjulewicz, S. Digtara, M. Donczenko, N. Kałużnego, I. Sokolańskiego i innych o istocie wpływu środowisk rozwijających na wychowanie, naukę i rozwój dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym oraz przedstawiono interpretacje autorskich pomysłów na temat organizacji środowisk rozwijających placówek dziecięcych. Podkreślono rolę środowiska rozwijającego dla realizacji edukacji pracowniczej i społecznej w nowoczesnych placówkach opieki nad dziećmi (żłobki, żłobki-przedszkola, przedszkola, place zabaw, domy dziecka, miasteczka dla dzieci). Przedstawiono znaczenie samodzielnej i zbiorowej pracy dzieci w środowisku rozwijającym dla dzieci. Planowane są nowe, w tym czasie, podejścia do wzbogacania środowisk rozwijających metodami pedagogiki eksperymentalnej – badawczą, wycieczkową i zintegrowaną.

Słowa kluczowe: środowisko rozwijające; wychowanie społeczne; wychowanie zawodowe; praca dzieci; dyscyplina; dzieci w wieku przedszkolnym; dzieci w wieku szkolnym; gazeta „Nauczyciel Ludowy”.

HIGHLIGHTS OF IDEAS ABOUT THE DEVELOPMENT ENVIRONMENT FOR CHILDREN ON THE PAGES OF THE NEWSPAPER «PEOPLE'S TEACHER»

Yana Matiushynets

*Postgraduate Student,
Lecturer at the Department of Pedagogical and Psychology
Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0001-7536-4384
e-mail: y.matiushynets@kubg.edu.ua*

Abstract. The article highlights a diverse interpretation of ideas about the developing environment for children, which were in Ukraine in the 1920s. The pedagogical newspaper «People's Teacher» (1925), was the conductor of ideas new at that time in the pedagogical environment about the influence of the environment in the education of children. The pedagogical views of school ascetics of those years on the essence of the influence of the developing environment on the upbringing, education and development of children of preschool and primary school age are described. According to the results of studying articles by M. Bykovets, P. Volobuev, P. Gandzhulevich, S. Degtyar, M. Donchenko, N. Kalyuzhny, I. Sokolyansky and other an interpretation of copyright ideas about the organization of a developing educational environment institutions for children. New approaches to the enrichment of developing environments by methods of experimental pedagogy - research, excursion and complex - were identified at that time.

Key words: developmental environment; social education; labour education; child labour; discipline; preschool children; primary school age children; newspaper «People's Teacher».

ВИСВІТЛЕННЯ ІДЕЙ ПРО РОЗВИВАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ ДІТЕЙ НА ШПАЛЬТАХ ГАЗЕТИ «НАРОДНІЙ УЧИТЕЛЬ»

Яна Матюшинець

*аспірантка,
викладач кафедри педагогіки та психології
Київського університету імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)
ORCID ID: 30000-0001-7536-4384
e-mail: y.matiushynets@kubg.edu.ua*

Анотація. У статті висвітлено різноаспектні трактування ідей про розвивальні середовища для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, що домінували на теренах України в середині 20-х років XX ст. У результаті вивчення педагогічної преси актуалізовано ідеї про розвивальні середовища для дітей, що були висвітлені в педа-

гогічній газеті «Народній учитель» (1925). Охарактеризовано педагогічні погляди М. Биковця, П. Волобуєва, П. Ганджулевича, С. Дігтяра, М. Донченка, Н. Калюжного, І. Соколянського та ін. щодо сутності впливу розвивальних середовищ на виховання, навчання і розвиток дітей дошкільного і молодшого шкільного віку та подано інтерпретацію авторських ідей про організацію розвивальних середовищ дитячих установ. Висвітлено роль розвивального середовища для реалізації трудового та соціального виховання в тогочасних дитячих установах (ясла, ясла-садки, дитячі садки, дитячі майдани, дитячі будинки, дитячі містечка). Представлено значення самостійної та колективної дитячої праці у розвивальному середовищі для дітей. Окреслено нові на той час підходи до збагачення розвивальних середовищ методами експериментальної педагогіки: дослідницьким, екскурсійним та комплексним.

Ключові слова: розвивальне середовище, соціальне виховання, трудове виховання, дитяча праця, дисципліна, діти дошкільного віку, діти молодшого шкільного віку, газета «Народній учитель».

Вступ. Вироблення, адекватних до потреб людини, громади, суспільства магістральних напрямів розбудови дошкільної та початкової освіти спонукає до вивчення здобутків і корисного досвіду попередніх поколінь педагогів. Історико-педагогічна реконструкція корисних педагогічних практик минулих періодів уможливує отримання нових знань про явища і процеси, що можуть бути використані для розроблення нових підходів до навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в умовах сучасних розвивальних середовищ. Вибраний проміжок часу характеризується спробами тогочасних керівних структур прорадянської України поєднати надбання педагогів попередніх періодів із новими підходами, зокрема із соціальним вихованням (своєрідною альтернативою класовому вихованню). У контексті зазначеної проблематики актуалізується науковий інтерес до студіювання статей із педагогічної преси радянської доби, зокрема матеріалів, висвітлених на шпальтах газети «Народній учитель» (1925), де окреслено провідні ідеї створення та функціонування розвивальних середовищ для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в умовах спроби розбудови українського шкільництва.

Аналіз сучасних досліджень з означеної проблематики показав, що окремі аспекти створення і функціонування розвивальних середовищ для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку на теренах радянської України є предметом пошуків таких сучасних українських науковців, як: Є. Антипін (2018) (поступ ідей про трудове виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в радянській системі освіти (1919–1934)); С. Бричок (2018) (вплив оточуючого середовища на розвиток дитини дошкільного віку у вітчизняній педагогічній спадщині (20–30-ті роки XX ст.)); О. Венгловська (2012) (поступ ідей суспільного дошкільного виховання в УСРР (20-ті роки XX ст.)); Т. Гавриленко (2018) (особливості підготовки дітей до навчання в школі в радянську добу); Г. Іванко (2012) (трансформація системи шкільної освіти у радянську добу (1924–1929)); А. Січкач (2017) (розвиток ідей про розвивальне і виховне середовище в спадщині українських педагогів (перша третина XX ст.)).

За результатами аналізу історико-педагогічних пошуків сучасних науковців нами з'ясовано, що, незважаючи на значну кількість проаналізованих джерел з окремих аспектів означеної проблематики, нами не було виявлено комплексного дослідження поступу ідей розвивальних середовищ для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку на теренах України у цей проміжок часу. З огляду на це, вважаємо за необхідне проаналізувати ідеї про розвивальне середовище для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, що знайшли своє відображення на сторінках газети «Народній учитель» (1925).

Основна частина. Мета статті – дослідити ідеї про розвивальне середовище для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку на теренах прорадянської України, висвітлені на сторінках газети «Народній учитель» (1925).

Методи дослідження: герменевтичний – для нового прочитання статей, висвітлених на сторінках газети «Народній учитель» (1925), що розкривають наукову проблему в умовах радянської доби; історико-ретроспективний з метою аналізу матеріалів, опублікованих в газеті «Народній учитель» (1925) та їх інтерпретації; історико-структурний – для виявлення особливостей, що характеризують поступ розвивальних середовищ для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у радянську добу; загальнонаукові методи дослідження (аналіз, узагальнення, систематизація; класифікація) – з метою уточнення та характеристики різних підходів до створення і функціонування розвивальних середовищ дитячих установ у визначених хронологічних межах.

Результати та їх обговорення. Зважаючи на актуалізацію ідей про розвивальні середовища для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, практичний інтерес для нашого дослідження становлять статті радянських педагогів та громадських діячів (М. Биковця, М. Волобуєва, Т. Ганджулевич, С. Дігтяра, О. Донченка, Н. Калюжного, І. Соколянського та ін.), висвітлені на сторінках педагогічної газети «Народній учитель» (1925–1930), яка щотижня виходила у м. Харків. Друк газети відбувався за ініціативи тогочасного Всеукраїнського комітету Спілки робітників освіти. Редакторами часопису «Народній учитель» були відомі громадські діячі: О. Шумський (державний і політичний діяч, Народний комісар освіти УСРР), Н. Калюжний (політичний діяч, дипломат УСРР, член ВУЦВК), Я. Чепіга (український педагог, психолог, громадський діяч, автор проєкту української школи) та ін. На сторінках газети друкувалися новини із суспільно-політичного життя України та події, що відбувалися за її межами, окреслювалися важливі на той час питання у галузі становлення нової школи (радянського зразка), висвітлювалася інформація про стан діяльності міських і сільських дитячих установ, публікувалися матеріали педагогічних нарад, засідань і з'їздів освітян різних рівнів. Часопис був провідником нових методів виховання дітей у трудових школах.

Орадянщення шкільництва в Україні в середині 20-х років ХХ ст. спонукало педагогів до трансформування ідей про розвивальні середовища для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку як умови їхнього всебічного розвитку, до розуміння середовищ як засобу соціального та трудового виховання.

У 1923 р. простежувалися перші спроби відродження актуальних ідей у період національно-визвольних воєн (1917–1921), «українізації» в освітніх та культурних установах на теренах прорадянської України. У 1923 р. Радою народних комісарів УСРР було ухвалено декрети «Про заходи в справі українізації шкільно-виховних і культурно-освітніх установ» (від 27 липня 1923 р.) та «Про заходи рівноправності мов і про допомогу розвитку української мови» (від 1 серпня 1923 р.), що передбачали проведення українізації в навчально-виховних та культурних установах для дітей і дорослих. Але, з огляду на суперечки в тогочасних керівних колах, така діяльність була загальмована до 1 липня 1925 р., коли було ухвалено резолюцію про «українізацію» (1925). У руслі ідей «українізації» діяльність Народного комісаріату освіти (під керівництвом О. Шумського) спрямовувалася на навчання робітничого населення української мови, друк україномовних книжок, проведення культурних заходів українською мовою та створення україномовного розвивального середовища у дитячих установах (Енциклопедія українознавства, 1980).

Свідченням цього є висвітлена на сторінках газети «Народний учитель» стаття «Від наради до діла» (1925), у якій було окреслено основні напрями розбудови освіти на теренах радянської України. З огляду на це, на Всеукраїнській нараді у справі народної освіти (31 травня 1925 р.) у промовах О. Шумського (народний комісар освіти (1919, 1924–1927)) і Я. Ряппо (заступник народного комісара освіти (1921–1928)) було зазначено, що керівництвом Наросвіти у розвивальних середовищах освітніх установ необхідно організувати загальне навчання для дітей. Окрім того, ними планувалося долучити до цієї діяльності селянських робітників та інтелігенції. Також окреслено вимоги відповідно постанов тогочасної влади здійснити «українізацію» розвивальних середовищ усіх освітніх установ (Від наради до діла, 1925: 2).

У контексті висвітлених вище ідей заслуговують на увагу погляди Н. Калюжного (політичного діяча, дипломата УСРР), подані у статті «Українізація і народний учитель» (1925), щодо ролі педагога у створенні українізованого середовища для дітей. Так, на думку автора, під «українізацією» варто розглядати культурно-історичні надбання українського народу, тому для створення такого середовища варто здійснювати підготовку та перепідготовку вчителів, що працюють у сільських і міських школах (Калюжний, 1925: 1). Найголовнішою умовою розвивального середовища, на думку Н. Калюжного, є україномовне оточення. Тому педагогу у такому середовищі варто забезпечувати ґрунтовне вивчення української мови, здійснювати впливи задля вдосконалення знань дітей у правописі. Отже, з огляду на суспільну значущість створення україномовного середовища головною метою його функціонування є забезпечення умов, що відображають культурне і громадське життя народу (Калюжний, 1925: 1).

Продовжуючи ідеї щодо ролі вчителя у створенні розвивального середовища, цікавими є погляди І. Соколянського (очільника Науково-методичного комітету управління соціальним вихованням Наркомосу УСРР) щодо інтелектуального рівня вчителя як організатора і керівника розвивального середовища для дітей молодшого шкільного віку. Так, у статті «Про що педагогові треба подбати в першу чергу» (1925) автор зазначав, що педагог має бути обізнаним у педагогіці та психології, методах впливу на особистість дитини, мати ґрунтовні знання з природознавства та засобів морального виховання. З огляду на це, розвивальне середовище має створюватися педагогом на основі наявних педагогічних знань, реалізувати виховні впливи у єдності з природою дитини та її особистісних нахилів (Соколянський, 1925: 2).

Студіювання публікацій із зазначеної проблеми наукового пошуку дало змогу встановити: у середині 20-х років ХХ ст. в українському шкільництві намагалися розбудовувати нову школу на визначених педагогічних зразках як українських, так і зарубіжних педагогів. Це міркування підтверджує прихильність педагогічної громадськості до експериментальної педагогіки та методів (проектних, дослідницьких) у сув'язі з трудовим методом. Інтерес становлять погляди М. Волобуєва (члена колегії Головополітосвіти УСРР), висвітлені у статті «Комплексний метод і комплексна система» (Народний учитель, 1925). Зважаючи на розвиток експериментальної педагогіки, ідея комплексності набувала поширення в школах. Так, на думку автора наведеної вище статті, розвивальне середовище школи, яке формувалося з тематичних блоків на засадах комплексності, мало забезпечити формування знань, умінь і навичок у дітей молодшого шкільного віку. Тобто учням пропонувалася тема, за якою проводилися уроки, праця і самостійна діяльність. Такий підхід, на думку М. Волобуєва, сприяв створенню умов для вільного й природного засвоєння навчального матеріалу учнями. Окрім того, М. Волобуєв звертав увагу на те, що у розвивальному середовищі школи на чільне місце варто ставити трудову діяльність дітей, за допомогою якої реалізуються мета і завдання навчальних дисциплін. У цьому контексті розвивальне середовище школи мало забезпечувати підготовку дітей молодшого шкільного віку до реального життя (Волобуєв, 1925: 2).

Зважаючи на зростання інтересу тогочасної педагогічної спільноти до розвивальних функцій дитячої книги, заслуговують на увагу ідеї М. Биковця (інспектора охорони дитинства Головоцвику УСРР) щодо наповнення розвивального середовища дитячою літературою, висвітлені у статті «Чим може допомогти вчитель в справі утворення нової літератури для дітей» (1925). З огляду на висловлені міркування її автора, розвивальне середовище школи, що функціонує на засадах комплексної системи, необхідно забезпечити бібліотекою з науково-популярними дитячими творами, історіями про географічні мандрівки та історичні розвідки. Окрім того, для забезпечення самостійного читання дітей усі книжки мають підбиратися відповідно до інтересів і нахилів вихованців. Також цікавими є ідеї автора щодо використання різних методів

ознайомлення дітей із літературними творами (самостійне читання, читання вголос). З огляду на це, у розвивальному середовищі початкової школи чільне місце займало читання вголос оповідань із подальшим їх обговоренням. Учитель під час бесід пропонував дітям проаналізувати твір, висловити свої думки та поділитися отриманими враженнями після його прослуховування (Биковець, 1925: 2).

З'ясовано, що проблемою пропагування дитячої літератури займалися на громадському рівні. Задля цього створювалися спеціальні студії дитячої літератури, на яких обговорювалися нагальні питання щодо розширення кількості дитячих видань. Але, як зазначав М. Биковець, такі заходи не сприяли покращенню ситуації (Биковець, 1925: 2), оскільки наповнення розвивальних середовищ дошкільних установ та початкових шкіл дитячою літературою мало відбуватися відповідно інтересів, уподобань і нахилів дітей.

У статті С. Кириченка (політичного діяча УСРР) «Ударні завдання соціального виховання на 1925–26 рік» було окреслено вимоги для поліпшення умов функціонування розвивальних середовищ дитячих установ відповідно до настанов, висвітлених на нараді Губернської і Окружної народної освіти 27 травня 1925 р. Згідно з ними, для успішного функціонування розвивальних середовищ дитячих установ необхідно забезпечити належні зовнішні та внутрішні умови, що сприяють самостійній і колективній праці дітей. Тому у розвивальному середовищі шкіл варто надавати належну увагу фізичному, психічному та розумовому розвитку дітей молодшого шкільного віку (уроки з читання, письма, лічби) (С. Кириченко, 1925: 2).

У руслі наукової проблематики дослідження заслуговують на увагу ідеї про створення розвивальних середовищ дитячих садків на засадах соціального виховання. У статті «Дошкільне виховання в сучасних умовах» (1925) (автор N, подано згідно з текстом) розкрито основні вимоги до соціального виховання дітей дошкільного віку та створення сприятливих умов у розвивальному середовищі дитячого садка. Відповідно до авторського бачення проблеми, важливе місце належить соціальному оточенню як компоненту розвивального середовища для дітей дошкільного віку, що містить економічне, політичне та ідеологічне змістове наповнення. Також розвивальне середовище має впливати на розвиток дітей дошкільного віку та спрямовувати діяльність дітей для їхньої користі. Тому педагогам необхідно створювати спеціально організоване середовище зі сприятливим соціальним оточенням, де дитина буде перебувати з раннього віку. З огляду на це, у розвивальному середовищі дитячої установи варто здійснювати раннє виховання дітей, що забезпечить їхній фізичний і соціальний розвиток, а також набуття знань, умінь і навичок, необхідних для становлення особистості дитини як члена діяльного колективу (N, 1925: 3).

У ці роки радянським урядом було окреслено перелік установ для дітей дошкільного віку: дитячий садок (при школі, заводі, фабриці, сільському господарстві, сільбудинку, будинку-комуні); літній дитячий майдан; вечірній дитячий садок (для працюючих матерів-робітниць та дружин робітників). Окрім того, для реалізації розвитку дітей дошкільного віку забезпечували зв'язки з відділами Охматдиту в системі Наркомздоров'я (N, 1925: 3).

Увага до розбудови розвивальних середовищ ґрунтувалася на ідеї про важливість дошкільного віку для базового розвитку дітей та підготовки їх до навчання в умовах школи, у селах створювали спеціальні садки-ясла, а в містах залежно від умов – дошкільні установи, що утворювалися окремо або разом з яслами. У розвивальних середовищах дитячих установ згідно з планами організували навчання і виховання дітей дошкільного віку. Окрім того, на той час приділяли увагу забезпеченню наступності у діяльності розвивальних середовищ дошкільних установ і початкових шкіл (N, 1925: 3). Отже, ясла, дитячий садок і школу (початкову) розглядали у руслі спільного соціально-педагогічного плану, що реалізує єдину мету виховання й впроваджується трудовим методом.

Зважаючи на значення трудового виховання в умовах розвивального середовища дитячих установ, заслуговують на увагу ідеї А. Г-ій, висвітлені у статті «Трудові процеси в дитячих будинках» на сторінках видання «Народній учитель». Актуальним у роки розбудови радянської системи освіти було питання про трудові процеси в дитячих будинках. Організація дитячого колективу в розвивальному середовищі набувала великого значення. З огляду на це, дитяча праця у розвивальному середовищі дитячої установи розглядалася провідним методом, що спрямований на формування міцного дитячого колективу (Г-ій, 1925: 2).

Варто зауважити, що методологічна основа реалізації дитячої праці в розвивальному середовищі дитячих установ була розроблена у 1921 р. і висвітлена у «Пораднику соціального виховання» (1922). Так, дитяча праця у розвивальному середовищі дитячого будинку мала підготувати дитину до дорослого життя. Але, зважаючи на матеріальні труднощі, що мали місце в умовах міських дитячих будинків, відбувалася трансформація дитячих установ у дитячі містечка з належними для тих років умовами (земельна ділянка для дитячої праці). Так, основою для організації дитячих містечок слугувало створення у їх розвивальних середовищах виробничої бази – сільсько-господарчих осередків, майстерень. Але, як показала тогочасна педагогічна практика, розвивальні середовища дитячих будинків не завжди можна було сконцентрувати в дитячих містечках, тому велика кількість дитячих будинків залишалася в межах міст (Г-ій, 1925: 2). Тому урядом рекомендувалося створювати у таких установах належні умови для дитячої праці. У розвивальних середовищах дитячих будинків на перше місце ставилася праця із самообслуговування. Розвивальне середовище дитячого будинку мало спонукати дитину робити все, що їй під силу самостійно. Також в уряді велися перемовини про те, щоб відкрити центральні майстерні для декількох дитячих будинків, та за браком коштів такі майстерні не набули поширення у містах (Г-ій, 1925: 2). Отже, розвивальні середовища тогочасних дитячих будинків мали забезпечувати всебічний розвиток дітей та спонукати дітей до самообслуговування та накопичення знань, умінь і навичок щодо трудових процесів, необхідних для подальшого життя.

З огляду на багатокомпонентний вимір розвивальних середовищ для дітей, заслуговують на увагу матеріали статті «Методи вивчення дитячого колективу» (1925) висвітлені на сторінках газети «Народній учитель». У статті висвітлено тези доповіді, проголошеної на 4-й сесії Наукпедкомів (від 1 червня 1925 р.) щодо особливостей впливу колективу та соціального оточення у розвивальному середовищі на всебічний розвиток дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Увага зверталася на роль розвивальних середовищ у соціалізації дітей, набутті ними корисних звичок, необхідних для життя у соціальному середовищі. Зазначимо, що ключовим у ці роки було виховання в колективі, тому ідеї щодо забезпечення розвитку дитини в дитячому середовищі перетворено на ідею формування колективу. На часі були методи для вивчення дитячого колективу: систематичного спостереження; природного експерименту; анкетування (для старших дітей). Завдання полягало у виявленні чинників впливу на поведінку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку (Методи вивчення дитячого колективу, 1925: 2).

У руслі дослідження заслуговують на увагу ідеї, висвітлені автором Гуком у статті «Дослід та екскурсія» у газеті «Народній учитель» (1925) щодо впровадження дослідницьких методів та екскурсій у розвивальних середовищах шкіл для дітей молодшого шкільного віку. Екскурсії в розвивальних середовищах початкової школи були спрямовані на стимулювання в учнів активності, самодіяльності та дослідницького інтересу. Для оновлення екскурсійної методики автором було запропоновано створювати програму екскурсій, за якою діти могли ознайомитися з основними видами праці на фабриках і заводах. Таким чином, учні мали змогу зібрати цікавий матеріал, за яким складали коротенькі звіти-«доповіді», що пізніше заслуховувалися у класі. Досвід переведення екскурсій із дослідницькими завданнями поширювався у школах починаючи з другого класу семирічної школи. Тому, як показала тогочасна практика, дослідна форма екскурсій була набагато ефективнішою та забезпечувала формування в учнів дослідницького інтересу та активізації власного творчого потенціалу (Гук, 1925: 2).

Зважаючи на значення співпраці вчителів із батьками вихованців в умовах розвивального середовища школи, заслуговує на увагу стаття Т. Ганжулевич (педагогині, літературознавиці) «Школа та батьки» (1925) Так, на думку авторки, відповідно до нових завдань, що розв'язувала тогочасна школа, нагальним було педагогічне просвітництво батьків. Для цього педагогам рекомендувалося проводити з батьками спеціальні наради, де висвітлювалися актуальні питання виховання і розвитку дітей молодшого шкільного віку Також, на думку Т. Ганжулевич, співпраця з батьками сприяла збагаченню уявлення вчителя про сімейне оточення, характер та нахили дітей, що мало впливати на успіхи в реалізації виховних впливів (Ганжулевич, 1925: 4). Таким чином, єдність вихователів і батьків вихованців в умовах розвивального середовища школи мала забезпечити результативність у вихованні, навчанні і розвитку дітей молодшого шкільного віку.

Окрім ідей щодо співпраці з батьками в умовах середовища школи Т. Ганжулевич висвітлювала власні погляди на творчість учителя задля створення функціонального розвивального середовища як засобу виховання, навчання і розвитку дітей молодшого шкільного віку. Так, у статті «Творчість учителя і програм Соцвоса» (1925) авторка звертала увагу на необхідність творчої адаптації «Програми соціального виховання» до розвивального середовища школи. Як зауважувала Т. Ганжулевич, «Програма соціального виховання», що реалізувалася у розвивальному середовищі, спонукала до колективної творчої діяльності вчителя і учнів та наповнення її життєвим змістом. Таким чином, розвивальне середовище школи мало реалізувати творчий потенціал дітей та готувати їх до життя (Ганжулевич, 1925: 2).

Окрім того, Т. Ганжулевич на сторінках газети «Народній учитель» широко окреслювала питання дитячої дисциплінованості в розвивальному середовищі школи. Так, у статті «Дисципліна в трудовій школі» (1925) авторка зазначала, що розвивальне середовище трудової школи має забезпечити сприятливе середовище для реалізації індивідуальності, характеру і нахилів дитини в умовах дитячого колективу (Ганжулевич, 1925: 2).

У розвивальному середовищі школи була відведена надзвичайна роль дитячому колективу. Дитячий колектив, на думку авторки, відіграє важливу роль у формуванні дисципліни та прямо впливає на поведінку його кожного учасника. Наприклад, непосидюча, занадто активна дитина буде виводити з рівноваги дитячий колектив та шкідливо на нього впливати. Тому, з огляду на такі умови, під час створення розвивального середовища школи педагог має враховувати індивідуальні здібності учня та особливості його характеру. Розподіл учнів за індивідуальними особливостями дасть змогу педагогу підбирати дієві методи виховання для формування і дотримання дітьми дисципліни у розвивальному середовищі школи (Ганжулевич, 1925: 2).

Продовжуючи проблематику дисциплінованості дітей в умовах розвивального середовища трудової школи, заслуговують на увагу ідеї С. Дігтяр, висвітлені у статті «Самоврядування та дисципліна в сучасній школі» (1925). Так, на думку автора, у розвивальному середовищі школи необхідно забезпечувати умови для формування дисципліни та самоврядування дітей молодшого шкільного віку. З огляду на це, для зацікавлення дітей до самоврядування та виявлення власної ініціативи педагогу варто вводити у розвивальне середовище школи дитячу працю та різноманітні ігри. У процесі такої діяльності діти проявляють власні творчі нахили, здібності та виявляють інтерес до самостійного об'єднання у групи (Дігтяр, 1925: 2). Як зауважував автор статті, у процесі цікавої ручної праці у дітей молодшого шкільного віку виникають перші угруповання, які нагадують дитяче самоврядування. У руслі цих ідей дітям молодшого шкільного віку варто створювати умови в розвивальному середовищі, що відповідають їхнім фізичним і інтелектуальним силам. Також цікавим є те, що дитяча праця в розвивальному середовищі школи може розподілятися на гуртки відповідно до здібностей дітей, де вихованці мали змогу обрати керівника (дитину, яка буде організатором і керівником всієї трудової діяльності дітей). Зважаючи на це, формується стійка

дитяча група з установленими правилами і дисципліною, що становить основу для дитячого самоврядування школи (Дігтяр, 1925: 2).

Продовженням ідеї про формування дисципліни в розвивальному середовищі школи слугує висвітлена у газеті «Народній учитель» стаття «Про дисципліну» (1925). Автором статті (під псевдонімом Каламар) окреслюються умови розвивального середовища, за яких може успішно забезпечуватися дисципліна дітей молодшого шкільного віку. На думку автора, дисципліна залежить від середовища, у якому перебувають діти. Так, дисципліна як складова частина педагогічного процесу має реалізувати засоби, які врегульовують поведінку дітей молодшого шкільного віку. Як зазначав автор, поведінка дитини залежить від зовнішніх і внутрішніх чинників, тому педагогу варто створювати умови, що запобігають їх негативному впливу. Під зовнішніми умовами вбачалося предметне наповнення розвивального середовища та його оснащення (колір стін, розмір приміщення, прикраси на стінах, меблі тощо) та соціальне оточення. До внутрішніх чинників відносилися психологічні особливості, рефлексії дитини, тому під час організації поведінки учнів на уроці вчителів варто здійснювати педагогічні впливи на психіку, рефлексії та спрямувати увагу дітей в потрібне русло. Так, на думку автора статті, вчитель у розвивальному середовищі школи виступає організатором дитячої дисципліни та коректує його відповідно до психологічних особливостей і потреб вихованців (Каламар, 1925: 2).

У руслі дослідження досвід О. Донченка щодо організації роботи в Кременчуцькій трудовій школі № 1, висвітлений на сторінках газети, засвідчує згорання напрацьованих у попередні роки практик самодіяльності учнів. Як зазначає автор у статті «Одна спроба (До організації роботи в школі)», у розвивальному середовищі тогочасної школи велика переваженість дітей була замінена так званою «звеновою» (суч. груповою) системою. Для реалізації цієї системи було створено умови для групової роботи дітей молодшого шкільного віку. Так, після уроків і занять у секціях, гуртках дітям проводилися спеціальні «звеніві» (суч. групові) заняття впродовж двох годин. Під час таких занять дітей розподіляли на групи, де вони мали змогу повторювати засвоєний навчальний матеріал. У груповій роботі діти за вказівками вчителя виконували завдання, під час проблемних моментів виявляли власну творчість у руслі завдань трудової школи (Донченко, 1925: 2).

Гальмівним чинником перетворень щодо ідей поступу розвивальних середовищ для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку було вкрай обмежене забезпечення необхідними матеріалами. Їх мала замінити праця дітей у природному та соціальному довкіллі. Дошкільні установи і початкові школи в ті роки потерпали від матеріальної скрути. Попри певні позитивні здобутки, до яких відносно впровадження методів експериментальної педагогіки, освітні установи виконували партійні настанови щодо єдиновірного (на той час) трудового колективістського виховання учнів.

Висновки. Отже, з огляду на аналіз статей, надрукованих на сторінках педагогічного видання «Народній учитель» (1925) щодо ідей про розвивальні середовища для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, можемо зробити висновок, що у ці роки набули актуальності питання щодо створення в розвивальному середовищі належних умов для реалізації ідей соціального та трудового виховання задля підготовки дитини до дорослого життя, розвитку комунікативних навичок та формування у неї вмінь до колективної праці для досягнення колективної мети.

Окрім того, спроби впровадження в освітній простір тогочасної України резолюції «українізації» (1925) в усіх навчально-виховних установах для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку не набули належного втілення у розвивальних середовищах дошкільних установ і шкіл. Ураховуючи провідне значення дошкільного віку для становлення особистості дитини, відбувалася актуалізація ідей про виховний аспект розвивальних середовищ для дітей дошкільного віку в дитячих садках, на літніх дитячих майданах, у вечірніх дитячих садках. З огляду на розвиток експериментальної педагогіки в тогочасному освітньому просторі, актуалізовано ідеї введення загального навчання для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку та впровадження в розвивальні середовища дослідницького, екскурсійного та комплексного методів. Також на той час актуалізувалося питання співпраці дитячої установи з батьками вихованців

Отже, висвітлені ідеї щодо розвивальних середовищ для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, оприлюднені на сторінках педагогічної газети «Народній учитель» (1925), можуть бути предметом історико-педагогічних студій, а результати наших пошуків не вичерпують усіх аспектів означеної проблематики. Так, проаналізовані статті щодо різних аспектів створення розвивальних середовищ для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в радянську добу становлять теоретичний і практичний інтерес для творення сучасного освітнього простору України.

Список використаних джерел:

1. Антипін Є. Поступ ідей про наступність трудового виховання дітей (1919–1934 рр.). *Освітологічний дискурс*. 2018. № 3–4. С. 27–39. DOI: 10.28925/2312-5829.2018.3-4.919.
2. Биковець М. Чим може допомогти вчитель в справі утворення нової літератури для дітей. *Народній учитель*. 1925. 27 січня. С. 2.
3. Бричок С. Ідеї вивчення дитини дошкільного віку і оточуючого її середовища у спадщині С. Моложавого (20–30-ті роки ХХ ст.). *Інноватика у вихованні*. 2018. Вип. 7(2). С. 60–74.
4. Венгловська О. Розвиток ідей суспільного дошкільного виховання в теоретико-практичній спадщині О. Дорошенко (20-ті роки ХХ століття). *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2012. Вип. 43(2). С. 185–191.

5. Від наради до діла. *Народній учитель*. 1925. 06 червня. С. 2.
6. Волобуєв М. Комплексний метод і комплексна система. *Народній учитель*. 1925. 27 січня. С. 2.
7. Havrylenko T. (2018). Preparatory Classes as a Form of Preschool Education in Ukraine during the Soviet Period (the 1920s–1980s): The Main Periods and Development Trends. *Pedagogika Przeszkolna i Wczesnoszkolna. Krakow*. 2018. Vol. 2. P. 243–255.
8. Ганжулевич Т. Дисципліна в трудовій школі. *Народній учитель*. 1925. 17 березня. С. 2.
9. Ганжулевич Т. Школа та батьки. *Народній учитель*. 1925. 10 лютого. С. 4.
10. Ганжулевич Т. Творчість учителя і програм Соцвоса. *Народній учитель*. 1925. 24 лютого. С. 2.
11. Г-ій. А. Трудові процеси в дитячих будинках. *Народній учитель*. 1925. 27 січня. С. 2.
12. Гук. Дослід та екскурсія. *Народній учитель*. 1925. 27 січня. С. 2.
13. Дігтяр С. Самоврядування та дисципліна в сучасній школі. *Народній учитель*. 1925. 10 листопада. С. 2.
14. Донченко О. Одна спроба (До організації роботи в школі). *Народній учитель*. 1925. 24 лютого. С. 2.
15. Іванок Г. Тенденції та суперечності розвитку сільської школи в Україні (20-ті роки ХХ століття). *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2012. № 42(1). С. 236–244.
16. Каламар. Про дисципліну. *Народній учитель*. 1925. 26 травня. С. 2.
17. Калюжний Н. Українізація і народний вчитель. *Народній учитель*. 1925. 14 липня. С. 1.
18. Кириченко С. Ударні завдання соцвику на 1925–26 рік. *Народній учитель*. 1925. 02 червня. С. 2.
19. Енциклопедія українознавства: Словникова частина / за ред. В. Кубійовича. Париж ; Нью-Йорк : Молоде життя, 1980. Т. 9. С. 3327–3329. URL: https://archive.org/details/eu0t0/EU_T_9_T_Kh/page/n125/mode/2up?view=theater.
20. Методи вивчення дитячого колективу. *Народній учитель*. 1925. 06 червня. С. 2.
21. Н. Дошкільне виховання в сучасних умовах. *Народній учитель*. 1925. 28 квітня. С. 3.
22. Січкара А. Витоки і трансформація ідей про розвивальне і виховне середовище в спадщині українських педагогів (перша третина ХХ століття). *Молодий вчений*. 2017. № 4. С. 448–452.
23. Соколянський І. Про що педагогові треба подбати в першу чергу. *Народній учитель*. 1925. 20 січня. С. 2.

References:

1. Antypin Ye. (2018). Postup idei pro nastupnist trudovoho vykhovannia ditei (1919-1934rr.) [Progress of ideas about the continuity of labor education of children (1919-1934)]. *Osvitohichnyi dyskurs*, 3-4, P. 27-39. DOI:10.28925/2312-5829.2018.3-4.919 [In Ukrainian].
2. Bykovets M. (1925, January 27). Chym mozhze dopomohty vchytel v spravi utvorennia novoi literatury dlia ditei [How can a teacher help in the formation of new literature for children]. *Narodnii uchytel*, p. 2 [In Ukrainian].
3. Brychok S. (2018). Idei vyvchennia dytyny doshkilnoho viku i otouchiuchoho yii seredovyscha u spadshchyni S. Molozhavoho (20 - 30-rr.XX st.) [Ideas of studying a preschool child and his environment in the legacy of S. Molozhavy (20s - 30s of the XX century)]. *Innovatyka u vykhovanni*, 7(2), P. 60-74 [In Ukrainian].
4. Venhlovska O. (2012). Rozvytok idei suspilnoho doshkilnoho vykhovannia v teoretyko-praktychnii spadshchyni O. Doroshenko (20-ti roky XX stolittia) [Development of ideas of public preschool education in the theoretical and practical heritage of O. Doroshenko (20s of the XX century)]. *Psykhologo-pedahohichni problemy silskoi shkoly*, 43(2), P. 185-191 [In Ukrainian].
5. Vid narady do dila [From meeting to action]. (1925, June 06). *Narodnii uchytel*. s. 2 [In Ukrainian].
6. Volobuiev M. (1925, January 27). Kompleksnyi metod i kompleksna systema [Complex method and complex system]. *Narodnii uchytel*, p.2 [In Ukrainian].
7. Havrylenko T. (2018). Preparatory Classes as a Form of Preschool Education in Ukraine during the Soviet Period (the 1920s–1980s): The Main Periods and Development Trends. *Pedagogika Przeszkolna i Wczesnoszkolna. Krakow*, 2, P. 243–255 [In English].
8. Hanzhulevych T. (1925, March 17). Dystsyplina v trudovii shkoli [Discipline in the labor school]. *Narodnii uchytel*. p. 2 [In Ukrainian].
9. Hanzhulevych T. (1925, February 10). Shkola ta batky [School and parents]. *Narodnii uchytel*. p. 4 [In Ukrainian].
10. Hanzhulevych T. (1925, February 24). Tvorchist uchytelia i prohram Sotsvosva [Creativity of the teacher and programs of Sotsvos]. *Narodnii uchytel*. p. 2 [In Ukrainian].
11. H-ii. A. (1925, January 27). Trudovi protsesy v dytiachykh budynkakh [Labor processes in orphanages]. *Narodnii uchytel*, p. 2 [In Ukrainian].
12. Huk. (1925, January 27). Doslid ta ekskursiia [Experiment and excursion]. *Narodnii uchytel*. p. 2.
13. Dihtiar S. (1925, November 10). Samovriaduvannia ta dystsyplina v suchasni shkoli [Self-government and discipline in the modern school]. *Narodnii uchytel*. p. 2 [In Ukrainian].
14. Donchenko O. (1925, February 24). Odnа sprobа (Do orhanizatsii roboty v shkoli) [One attempt (To organize work at school)]. *Narodnii uchytel*. p. 2 [In Ukrainian].
15. Ivaniuk H. (2012). Tendentsii ta superechnosti rozvytku silskoi shkoly v Ukraini (20-ti roky XX stolittia) [Tendencies and contradictions of rural school development in Ukraine (1920s)]. *Psykhologo-pedahohichni problemy silskoi shkoly*. 42(1).P. 236-244 [In Ukrainian].
16. Kalamar. (1925, May 26). Pro dystsyplinu [About discipline]. *Narodnii uchytel*. p. 2.
17. Kaliuzhnyi N. (1925, July 14). Ukrainizatsiia i narodnyi vchytel [Ukrainization and the national teacher]. *Narodnii uchytel*, p. 1 [In Ukrainian].
18. Kyrychenko S. (1925, June 02). Udarni zavdannia sotsvykhu na 1925-26 rik [Shock tasks of socialism for 1925-26]. *Narodnii uchytel*, p. 2 [In Ukrainian].

19. Kubiiovych V. (Ed.). (1980). *Entsyklopediia ukrainoznavstva: Slovnykova chastyna [Encyclopedia of Ukrainian Studies: Dictionary part]*. (T. 9, p. 3327-3329). Paryzh-Niu-York: Molode zhyttia. URL:https://archive.org/details/eu0t0/EU_T_9_T_Kh/page/n125/mode/2up?view=theater [In Ukrainian].
20. Metody vyvchannia dytiachoho kolektyvu [Methods of studying children's team]. (1925, June 06). *Narodnii uchytel*. p. 2 [In Ukrainian].
21. N. (1925, April 28). Doshkilne vykhovannia v suchasnykh umovakh [Preschool education in modern conditions]. *Narodnii uchytel*.p.3 [In Ukrainian].
22. Sichkar A. (2017). Vytoky i transformatsiia idei pro rozvyvalne i vykhovne seredovyshe v spadshchyni ukrainskykh pedahohiv (persha tretyna XX stolittia) [Origins and transformation of ideas about the developmental and educational environment in the heritage of Ukrainian teachers (the first third of the XX century)]. *Molodyi vchenyi*, 4, P. 448-452 [In Ukrainian].
23. Sokolianskyi I. (1925, January 20). Pro shcho pedahohovi treba podbaty v pershu cherhu [What the teacher needs to take care of in the first place]. *Narodnii uchytel*, p. 2 [In Ukrainian].